

השפעת הדפוס

שינויים מרחיקי-לכת אצל היחיד והחברה בהשפעת הדפוס

יש חוקרים והוגי דעות הסבורים כי המצאת הדפוס עולה בחשיבותה על כל מאורע אחר בתולדות תרבות האדם. ייתכן שסברה זו מוגזמת. המצאת הכתב לפני אלפי שנים, ערכה אינו פחות, בוודאי, ממנה. אבל הכול מסכימים שהמצאת הדפוס מילאה תפקיד נכבד ביותר בקורות האדם ב-500 השנים האחרונות. במשך דורות היו הלימוד והדעת בהישג ידה של שכבה חברתית דקה בלבד, שכבה המורכבת ברובה מהמיעוט השליט, החילוני והדתי, רב-האמצעים. ואילו עם המצאת הדפוס והתפשטותו המהירה פתחו מוצריו – הספר, ואחר כך גם העיתון – בכת-אחת את שערי ההשכלה והדעת בפני כול. וככל שהרבה האדם לקנות דעת, כן נשתחררה רוחו ויותר ויותר מכבלי בערות ואמונות תפלות: נכסי הרוח היו לנחלת רבים ולקניין ההמונים, נתרבו לא רק הנהנים מהתרבות אלא גם יוצריה, והשפעתם של אנשי ההגות והמדע, המשוררים והסופרים בחברה נתרחה והלכה.

הספר המודפס שימש גורם חשוב גם בגיבוש השפות הלאומיות ועיצובן מתוך תוהו ובוהו של ניבים ובנות-לשון ובהפיכתן לכלים משוכללים, אשר בהם נוצרו יצירות נשגבות שערכן עצום לא רק לתרבותן של האומות השונות אלא גם לאנושות כולה. לא למותר לציין כאן כי דבר זה נעשה בראש וראשונה תודות לתרגומי התנ"ך, שהיו למעשה היצירות הספרותיות הראשונות בפרוזה של כל השפות החדשות. כך למשל קאלווין, מתקן פרוטסטנטי נוצרי (1509–1564), שכתב פירושים לתנ"ך, מקובל כאבי השפה הצרפתית החדשה. תרגומי התנ"ך בכל השפות נפוצו עד-מהרה בקרב העמים, וככל שרבו קוראיהם, כן הושפעו מהם גם שפת דיבורם וסגנון כתיבתם.

תודות לדפוס נשתמרו שפות של עמים שלאומיותם וספרותם היו צפויות לשכחה ולאבדון, כגון האסטונית, הלטיבית והליטאית, שעלולות היו להיטמע במאה ה-16 בשפות כובשיהם – הפולנית, הגרמנית או השוודית, כמו שאירע לשפות הפומאריים, הקורלאנדים ועמים אחרים שלא נשתמרו בדפוס.

סיבות שונות ציינו על ידי חוקרי תולדות העמים למיעוט התקדמותם של המדע והטכנולוגיה בימי קדם ובימי הביניים. ואולם אחת מהן, ואולי החשובה ביותר, היא ללא ספק – היעדר האזור הגרפי (האילוסטרציה), כלומר אי-היכולת למסור צורתם של עצמים ומכשירים וכלים בתמונה, ללוות את החומר המילולי בתרשימים, בדגמים, במפות. מכאן נובע אותו פיגור במדעים, אשר הגיעו לפריחה כה גדולה מאז המצאת האמצעים למסירת חומר איורי בדפוס, כמו מדעי הטבע, טכנולוגיה וארכאולוגיה.

ואם ב-150 השנים האחרונות נתחוללה מהפכה גדולה ביותר במדעים השימושיים, הרי זה בא לא במעט הודות לאיורים הגרפיים, המלווים את הטקסטים בספרים המודפסים. כל מי שלמד לקרוא ולהבין איורים פשוטים, היה יכול לעמוד על סודותיהן של אומנויות שונות. ועוד: הופעתם של ספרים מקצועיים כאלה שהיו גם בהישג ידו של האומן, הם שנתנו בידי האומן את האפשרות לקנות דעת, לרכוש ידע, ואף עודדו אותו לכך.

הזיקה המוגברת לספר הניעה חוגים שונים – אגודות אומנים, מוסדות חינוך וכד' – לייסוד ספריות לשימוש חבריהם, ובעקבות חוגים כאלה הלכו עיריות שהקימו – לראשונה במאה ה-18 – ספריות לשימוש תושביהן בתנאים נוחים ביותר ("ספריות ציבוריות").

על פי אליעזר תיבון, התרבות בהתחדשותה – פרקים בתולדות אירופה בימי הביניים, הוצאת עמיק, עמ' 87-88

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

1. בחרו באפשרות הנכונה: לדעת הכותב –
 - המצאת הדפוס חשובה הרבה יותר מהמצאת הכתב;
 - המצאת הכתב חשובה הרבה יותר מהמצאת הדפוס;
 - המצאת הדפוס והמצאת הכתב חשובות במידה דומה.
2. על פי הטקסט, המצאת הדפוס פתחה את שערי ההשכלה והדעת בפני הציבור. כיצד?
 - (א) הרחבת שכבת המשכילים;
 - (ב) זניחת האמונות התפלות;
 - (ג) התגברות החילוניות;
 - (ד) השפעה גוברת של הוגים ואנשי ספרות;
 - (ה) עליית הדמוקרטיה כשיטת שלטון;
 - (ו) שימור שפות של עמים שנכבשו.
3. לפניכם רשימה של תהליכים. לפי הטקסט – אילו מהם התחוללו בעקבות המצאת הדפוס?
 - (א) הרחבת שכבת המשכילים;
 - (ב) זניחת האמונות התפלות;
 - (ג) התגברות החילוניות;
 - (ד) השפעה גוברת של הוגים ואנשי ספרות;
 - (ה) עליית הדמוקרטיה כשיטת שלטון;
 - (ו) שימור שפות של עמים שנכבשו.
4. איזו מן האפשרויות שלפניכם היא החוליה המקשרת בין המצאת הדפוס ובין גיבושן ועיצובן של השפות הלאומיות?
 - עיתונים וכתבי עת;
 - תרגומי התנ"ך;
 - הרפורמה בדת הנוצרית;
 - האיורים.
5. "ככל שרבו קוראיהם [של תרגומי התנ"ך], כן הושפעה מהם גם שפת דיבורם..." (סוף הפסקה השנייה).

אילו מן התהליכים הבאים נכללים, לדעתכם, באותה ההשפעה:

 - האחדת הלשון;
 - העשרת הלשון;
 - חדירת ביטויים גסים;
 - דלדול הלשון;
 - התפצלות לתת-לשונות;
 - עידון הלשון.
6. הסבירו מדוע גדולה חשיבותם של איורים וסרטוטים בספרי מדע וטכנולוגיה מחשיבותם בתחומים אחרים.

הבעה

7. מהפכת המידע ובראשה האינטרנט היא מדרגה נוספת בהנגשת מידע לציבור הרחב. השוו בין כתיבת עבודה עיונית של תלמיד תיכון במאה העשרים ואחת, המשתמש באינטרנט ובמאגרי מידע, ובין כתיבת עבודה של תלמיד תיכון בדור הקודם. לצורך ההשוואה תוכלו לראיין את הוריהם ואת סביבתם או בני משפחה אחרים.
8. כתבו כתבה על הנושא: "מתי כותבים כיום בכתב יד?"

לצורך הכתבה ערכו משאל בקרב כעשרה בני אדם בגילים שונים ובעיסוקים שונים – בשאלה באילו נסיבות הם כותבים בכתב יד, ובאילו נסיבות הם כותבים במחשב. בכתבתכם התבססו על נתונים ומסקנות שעלו מן המשאל.